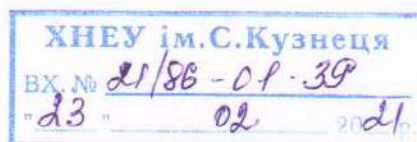

До спеціалізованої вченої ради
ДФ 64.055.018
Харківського національного
економічного університету
імені Семена Кузнеця

ВІДГУК

офіційного опонента кандидата економічних наук,
доцента **Кобилянської Алли Валеріївни**
на дисертаційну роботу **Хвостікова Андрія Ігоровича**
*«Розвиток міжнародних торговельно-економічних відносин аграрного
сектору»*, виконану для здобуття ступеня доктора філософії
з галузі знань 29 «Міжнародні відносини»
за спеціальністю **292 (056) «Міжнародні економічні відносини»**

1. Актуальність теми дисертаційної роботи. Тема розвитку міжнародних торговельно-економічних відносин аграрного сектору не втрачає своєї актуальності в наукових колах, серед експертів ринку, на вищих рівнях міжнародної економічного управління тощо. Підприємства аграрного сектору, які оперують на зовнішньому ринку знаходяться в пошуку рішень, як збільшити обсяги експорту української продукції аграрного сектору, забезпечити її міжнародну конкурентоспроможність, підвищити ефективність діяльності сільськогосподарських товаровиробників, розширити можливості застосування сучасних інформаційних та управлінських технологій для вирішення потреб розвитку міжнародних торговельно-економічних відносин аграрного сектору. Виклики, які постали в світі у 2019-2020 роках, спричинені пандемією коронавірусу (COVID-19), додали до переліку факторів, що мають негативний вплив на зовнішньоекономічну активність суб'єктів українського аграрного сектору, ті, що пов'язані із зачиненими кордонами, руйнуванням ланцюгів постачань, збільшенням термінів постачання, змінами в структурі міжнародної торгівлі та попиті на імпортовану сільськогосподарську продукцію, ризиками псування продуктів, настання збитків тощо з огляду на сильну залежність аграрного сектору від імпортного обладнання, яке використовується для захисту сільськогосподарської продукції. З огляду на специфіку функціонування українського аграрного сектору, його важливість

для економіки країни та сукупність визначених факторів розвитку міжнародних торговельно-економічних відносин в аграрному секторі є критично важливим для України. Саме тому питання, що досліджуються в представленій дисертаційній роботі Хвостікова А. І. є своєчасними та актуальними, спрямованими на пошук рішень, які дійсно знаходяться в центрі уваги суб'єктів міжнародних торговельно-економічних відносин аграрного сектору.

2. Зв'язок теми дисертаційної роботи з науковими планами, програмами, фундаментальними та прикладними дослідженнями. Актуальність результатів дисертації Хвостікова А. І. підтверджується безпосереднім зв'язком з науково-дослідною роботою вчених Харківського національного економічного університету імені Семена Кузнеця, зокрема за темами «Формування можливостей інноваційного розвитку в умовах євроінтеграції» (номер державної реєстрації 0118U007619), де здобувачем запропоновано методичне забезпечення оцінювання впливу аграрного сектору на розвиток міжнародних торговельно-економічних відносин, та «Інноваційна складова розвитку зовнішньої торгівлі» (номер державної реєстрації 0120U102464), де здобувачем розкрито змістовне наповнення міжнародних торговельно-економічних відносин в аграрному секторі та інституційне середовище міжнародних торговельно-економічних зв'язків України в аграрному секторі.

3. Ступінь обґрунтованості наукових положень, висновків і рекомендацій та їх достовірність.

Наукові положення, висновки та рекомендації, що містяться у дисертації Хвостікова А. І., мають достатньо високий ступінь обґрунтованості, що зумовлено якісним та глибоким аналізом значного обсягу (255 використаних джерел, с. 225-250) наукових та статистичних джерел інформації з питань концепції та стану міжнародних торговельно-економічних відносин, стану аграрного ринку в Україні та світі, тенденцій розвитку міжнародних торговельно-економічних відносин аграрного сектора України, механізмів зміцнення конкурентних позицій українських агровиробників на міжнародних ринках.

Ознайомлення зі змістом роботи дозволяє дійти висновку про те, що мету роботи досягнуто, завдання, які цілком розкривають її зміст, виконано у повному обсязі. Цьому сприяли, зокрема, точність постановки завдань, коректність використання методів дослідження, логічна послідовність проведення дослідження, чіткість викладу матеріалу.

Положення, висновки та рекомендації, сформульовані у роботі Хвостікова А. І., відзначаються достовірністю і науковою новизною. Достовірність забезпечена адекватним застосуванням широкого кола методів наукового пошуку: морфологічний аналіз (с. 43-46), структурний аналіз, групування, декомпозиція та формалізація (с. 47, 84, 93-95, 118-120, 185-188, 205-207, 213), експертного оцінювання (с. 193-198, 204-212), статистичний аналіз (с. 101-117, 158-164, 170-175, 180-182, 288-296), аналіз рядів динаміки (с. 165-169, 274-275), регресійний аналіз (с. 132-135, 266-273), нечітких множин (с. 204-212).

У сукупності наукові та практичні результати дисертаційної роботи Хвостікова А. І. доповнюють та розвивають теоретичні засади міжнародних торговельно-економічних відносин в аграрному секторі з урахуванням сучасних здобутків наукової спільноти.

4. Новизна наукових положень, висновків та рекомендацій, представлених у дисертації.

Проведений аналіз змісту роботи, публікацій Хвостікова А. І. дає змогу стверджувати, що запропоновані розробки мають наукову новизну та засвідчують особистий внесок здобувача в удосконалення теоретичних і методичних положень, рекомендацій щодо розвитку міжнародних торговельно-економічних відносин в аграрному секторі.

У першому розділі дисертації викладено вирішення двох основних завдань роботи:

уточнити зміст міжнародних торговельно-економічних відносин аграрного сектору;

сформувати логіко-структурну схему інституційного середовища розвитку міжнародних торговельно-економічних відносин аграрного сектору України.

Вирішення зазначених завдань відрізняється науковою новизною.

По-перше, **набули подальшого розвитку елементи сутності міжнародних торговельно-економічних відносин** (підрозділ 1.1, с. 20-55, Додаток А). Новизна полягає в уточненні змістовного наповнення таких понять, як: «міжнародні економічні відносини», «міжнародні торговельні відносини», «міжнародна економічна діяльність», «міжнародне торгово-економічне співробітництво»,— з використанням морфологічного аналізу. Уточнення понятійного апарату предметної області дозволило коректно оперувати логікою дослідження з метою виокремлення структури предмету, уточнити суб'єкти та об'єкти, форми, рівні розвитку міжнародних торговельно-економічних

відносин аграрного сектору, описати інституційне середовище та принципи розвитку міжнародних торговельно-економічних відносин аграрного сектору.

Результат опубліковано у одноосібних статтях у фахових наукових виданнях:

Хвостіков, А. І. Предметна галузь дослідження міжнародних торговельно-економічних відносин в аграрному секторі. Український журнал прикладної економіки. 2018. Том 3. № 3. С. 248–255.

Хвостіков А. І. Розробка когнітивної схеми сутності міжнародних торговельно-економічних відносин. Економічний простір. 2019. №152. С. 56-65.

Хвостіков А. Сутність міжнародних торговельно-економічних відносин в аграрному секторі. «Формування механізму зміцнення конкурентних позицій національних економічних систем у глобальному, регіональному та локальному вимірах»: матеріали III Міжнародної науково-практичної конференції (Тернопіль, 5 квітня 2019 р.) / Тернопільський національний технічний університет імені Івана Пулюя. Тернопіль: ФОП Паляниця В. А., 2019. С. 129–130.

По-друге, удосконалено інституційне забезпечення розвитку міжнародних торговельно-економічних зв'язків в аграрному секторі (підрозділ 1.3, с. 77-96, Додаток Б), яка ґрунтується на структурі інституційного середовища забезпечення розвитку міжнародних торговельно-економічних зв'язків в аграрному секторі України на глобальному, національному і корпоративному рівнях. Представлення інституційного забезпечення розвитку міжнародних торговельно-економічних зв'язків в аграрному секторі України дозволяє визначити напрями розвитку форм та умов взаємодії суб'єктів та спрямовує на визначення умов сприяння розширенню міжнародних торговельних зв'язків в аграрному секторі.

Результат опубліковано у трьох публікаціях:

Хвостіков А. Інституційне середовище розвитку міжнародних торговельно-економічних зв'язків в аграрному секторі України. Національні і світові тенденції розвитку обліку, оподаткування та контролю: Матеріали Всеукраїнська науково-практична конференції (присвяченої 60-річчю кафедри обліку і оподаткування ОДАУ), 21 травня 2020 р. / редкол. І. О. Крюкова. [та ін.]; Одеський державний аграрний університет. Одеса: «ВМВ-Принт», 2020. 262 с. С. 230-234.

Хвостіков А. І. Міжнародні організації сфери розвитку торговельно-економічних відносин в аграрному секторі та їх вплив. Український журнал прикладної економіки. 2020. Том 5. № 1. С. 100–106.

Хвостіков А. І. Структура зовнішніх інституцій формування торговельно-економічних зв'язків аграрного сектору України. «Znanstvena misel». 2020. № 43. С. 31–41.

У другому розділі дисертаційної роботи поставлено такі завдання дослідження:

розробити методичний підхід щодо визначення рівня розвитку міжнародних торговельно-економічних відносин в аграрному секторі;

обґрунтувати показники аналізу конкурентоспроможності української сільськогосподарської продукції на міжнародних ринках.

Вирішення зазначених завдань відрізняється науковою новизною:

дістав подальшого розвитку методичний підхід до визначення рівня розвитку міжнародних торговельно-економічних відносин в аграрному секторі (підрозділ 2.2, с. 118-135, додаток В). Запропонований автором підхід має комплексний оціночно-прогностичний характер, побудований на аналізі сучасного стану міжнародних торговельно-економічних відносин та визначенні факторів впливу на їх прогнозування. Це дає змогу виявити найбільш впливові фактори, що дестабілізують рівень розвитку міжнародних торговельно-економічних відносин.

Результат опубліковано у двох працях:

Хвостіков А. І. Методичний підхід щодо визначення рівня розвитку міжнародних торговельно-економічних відносин в аграрному секторі. Актуальні проблеми інноваційної економіки. 2020. № 1. С. 40–45.

У третьому розділі дисертації викладено вирішення трьох завдань:

розробити методичне забезпечення оцінювання впливу зовнішніх ринків на зміни й конкурентоспроможність продукції українського аграрного сектору;

здійснити оцінку впливу чинників зовнішньої торгівлі на розвиток ведення бізнесу в аграрному секторі;

визначити якість міжнародних торговельно-економічних відносин в аграрному секторі.

Виконанню цих завдань присвячено три пункти новизни:

По-перше, удосконалено методичне забезпечення оцінювання впливу міжнародних ринків на зміни й конкурентоспроможність українського

аграрного сектору (підрозділ 3.1, с. 158-179, додаток Д), яке побудовано на множині груп показників таких, як: ціни, обсяги виробництва, експорт-імпорт товарів за конкретними країнами, споживання на внутрішніх ринках країн-експортерів і країн-імпортерів, кількість світових експортерів-конкурентів, кількість основних світових імпортерів-споживачів, розміри митних тарифів, обсяги квот для безмитного ввезення, обсяги тимчасових квот, обсяг запасів країн-експортерів і країн-імпортерів. Кінцевий результат такого методичного забезпечення дозволяє обґрунтовувати напрямки розвитку торговельно-економічних відносин України в аграрному секторі у продуктовому або ринковому розрізах.

Результат опубліковано у статті у фаховому виданні:

Хвостіков А. Сучасні тенденції розвитку міжнародних торговельно-економічних відносин аграрного сектора України. «Економічний розвиток і спадщина Семена Кузнеця»: матеріали міжнародної науково-практичної конференції тези доповідей (Харків, 30 – 31 травня 2019 р.). Х.: ХНЕУ імені Семена Кузнеця, 2019. С. 242–243.

Москаленко Н. О., Хвостіков А. І. Оцінювання впливу чинників зовнішньої торгівлі на розвиток ведення бізнесу в аграрному секторі. *Бізнес Інформ*. 2020. №7. С. 139–147.

По-друге, удосконалено методичне забезпечення оцінювання впливу **чинників зовнішньої торгівлі на розвиток ведення бізнесу в аграрному секторі** (підрозділ 3.2, с. 179-201, додаток Д), яке в порівнянні з наявними розробками передбачає визначення ключових зовнішніх і внутрішніх факторів; врахування ресурсних можливостей, рівня розвитку технологій, ємності внутрішнього ринку, стану транспортно-логістичної інфраструктури тощо. Зваженість зазначених факторів дає змогу надати їх оцінку по відношенню до національної економіки, виявити найбільш загрозливі та найбільш перспективні для забезпечення активізації експортної діяльності аграрного сектору України. Такий підхід надає змогу авторові спрогнозувати напрями розвитку торговельно-економічних відносин аграрного сектору України в інституційному розрізі та встановити вплив інституцій на розглянуті чинники.

Результат опубліковано у статті у фаховому виданні:

Москаленко Н. О., Хвостіков А. І. Оцінювання впливу чинників зовнішньої торгівлі на розвиток ведення бізнесу в аграрному секторі. *Бізнес Інформ*. 2020. №7. С. 139–147.

По-третє, удосконалено методичне забезпечення оцінювання якості міжнародних торговельно-економічних відносин в аграрному секторі (підрозділ 3.3, с. 202-215, додатки Е, Ж). Здобутком автора є визначення рівня якості розвитку міжнародних торговельних економічних відносин, що дозволяє надавати оцінку стратегічних напрямів розвитку міжнародних торговельно-економічних відносин в аграрному секторі для забезпечення їх обґрунтованого та виваженого вибору.

Результат опубліковано у статті у фаховому виданні:

Khvostikov A. Assessing the quality of international trade and economic relations in the agricultural sector. Economies' Horizons. 2020. No. 1(12), pp. 91–101.

Отримані Хвостіковим А. І. наукові результати мають наукову новизну, є достатньо обґрунтованими та широко представлені науковій спільноті у публікаціях та під час участі у міжнародних науково-практичних конференціях.

5. Теоретична цінність і практична значущість наукових результатів.

Теоретична цінність розробок здобувача полягає у тому, що вони збагачують теоретичні засади в сфері міжнародних торговельно-економічних відносин, пропонують напрями їх розвитку. Теоретично значимими є такі наукові результати: обґрунтоване інституційне забезпечення розвитку міжнародних торговельно-економічних відносин в аграрному секторі, запропоновані елементи сутності міжнародних торговельно-економічних відносин, удосконалене методичне забезпечення оцінювання впливу міжнародних ринків на зміни й конкурентоспроможність українського аграрного сектору, методичне забезпечення оцінювання впливу чинників зовнішньої торгівлі на розвиток ведення бізнесу в аграрному секторі, методичне забезпечення оцінювання якості міжнародних торговельно-економічних відносин в аграрному секторі, методичний підхід до визначення рівня розвитку міжнародних торговельно-економічних відносин в аграрному секторі.

Практична цінність дисертаційної роботи полягає у тому, що результати дослідження апробовано в діяльності підприємств, які здійснюють зовнішньоторговельні операції на аграрному ринку - ТОВ «ХАРПРОД» (довідка № 200/1-20 від 12.06.2020 р.), ТОВ «УРСК» (довідка № 112/1-3 від 10.02.2019 р.).

6. Повнота викладення наукових результатів дисертації в опублікованих працях.

Хвостіков А. І. за результатами дисертації опублікував 10 наукових праць. Серед них: 1 стаття у періодичному науковому виданні іншої держави, яка входить до Організації економічного співробітництва та розвитку і Європейського Союзу (Республіка Словенія), 6 статей в наукових фахових виданнях України, які включені до міжнародних наукометричних баз, 3 тези доповідей та матеріалів конференцій.

Перелік та визначення змісту опублікованих статей та тез доповідей на конференціях дозволяє стверджувати, що Хвостіков А. І. виконав вимоги пунктів 9, 11 та 12 Порядку проведення експерименту з присудження ступеня доктора філософії, затвердженого постановою КМУ від 06.03.2019 р. №167, а також Наказу МОН України «Про опублікування результатів дисертації на здобуття наукових ступенів доктора і кандидата наук» від 23.09.2019 №1220. На підставі цього апробацію результатів дисертаційної роботи Хвостікова А. І. слід вважати достатньою.

7. Відповідність дисертації встановленим вимогам.

Дисертація Хвостікова А. І. складається з анотації, вступу, трьох розділів, висновків, списку використаних джерел, додатків. У додатках є копії довідок про практичне використання результатів дослідження. Обсяг основного тексту дисертації становить 7,9 авторських аркушів, що цілком відповідає встановленим вимогам. Робота викладена науковим стилем, її зміст має чітку логічну послідовність виконання поставлених завдань, які розкривають етапи досягнення мети. Оформлення дисертації відповідає вимогам Наказу МОН України «Про затвердження вимог до оформлення дисертації» від 12.01.2017 р. №40 зі змінами від 31.05.2019 р.

8. Дискусійні положення та зауваження щодо змісту дисертації.

Оцінюючи в цілому позитивно дисертаційну роботу Хвостікова А. І., вважаю за доцільне звернути увагу на окремі дискусійні положення:

1. В роботі запропоновані елементи сутності міжнародних торговельно-економічних відносин (рис. 1.1., стор. 47), де визначені зовнішні умови реалізації форм міжнародних торговельно-економічних відносин. У подальшому цьому питанню не приділено достатньо уваги в дослідженні, хоча воно безпосередньо відноситься до предмету дослідження.

2. Автором представлені зведені відомості щодо напрямів дискусії в рамках проведених засідань Спільних міжурядових комісій з питань співробітництва у 2018 році (табл. 1.4., стор. 94). Насамперед варто зауважити, що ці дані є не достатньо актуальними. Варто було представити як мінімум результати за 2019 р. З іншого боку, ці результати лише частково відносяться до предмету дослідження, відповідно, потребують додаткового розгляду з точки зору вирішення його завдань.

3. Потребує додаткового обговорення і те, з якою метою в роботі представлено узагальнення методів багатовимірної статистичної аналізу для дослідження міжнародних торговельно-економічних відносин (табл. 2.2, стор. 120).

4. Варто пояснити, чому для відображення динаміки світового виробництва основних експортних культур аграрного сектору України та цін на ці культури використано різний математичний інструментарій: для відображення змін та прогнозу зміни цін використано статистичні ряди динаміки, а для обсягу виробництва – трендові моделі.

5. Відомо, що експорт української аграрної продукції характеризується певним географічним розподілом за окремими продуктивними групами. В роботі представлено розгляд міжнародних торговельно-економічних відносин в розрізі географічного чинника (п.п. 3.3.) та продуктового (п.п. 3.1). Вітм, доцільно розглянути саме їх поєднання для визначення найперспективніших зовнішніх партнерів торгівлі конкретними продуктами.

Висловлені зауваження мають дискусійний характер і не впливають на позитивну оцінку результатів дисертаційної роботи Хвостікова А. І.

9. Загальний висновок.

Дисертація Хвостікова А. І. «Розвиток міжнародних торговельно-економічних відносин аграрного сектору» виконана на достатньо високому науковому рівні, є завершеним науковим дослідженням, містить теоретичні положення, методичні підходи і практичні рекомендації, які у сукупності дозволяють здійснити напрями розвитку міжнародних торговельно-економічних відносин в аграрному секторі.

Наукові статті та публікації Хвостікова А. І. відображають положення отриманої ним наукової новизни. З наукових робіт у співавторстві в дисертаційній роботі використано лише ті ідеї та положення, які є особистим здобутком автора. Основні результати дослідження доповідались та схвалені

під час науково-практичних конференцій різного рівня та впроваджено у практичну діяльність суб'єктів зовнішньоекономічної діяльності.

Наведені у відгуку дискусійні положення та зауваження не носять принципового характеру і не впливають на загальну високу оцінку дисертації.

Дисертація Хвостікова А. І. за змістом відповідає спеціальності 292 (056) «Міжнародні економічні відносини»; за якістю теоретичних та методичних розробок відповідає рівню дисертацій на здобуття наукового ступеня доктора філософії. Тема дисертаційної роботи необхідним чином розкрита; поставлену мету досягнуто; завдання дисертаційної роботи виконано; результати дослідження мають наукову новизну, теоретичне значення та практичну цінність.

Дисертація Хвостікова А. І. «Розвиток міжнародних торговельно-економічних відносин аграрного сектору» за своїм змістом відповідає вимогам до дисертацій на здобуття наукового ступеня доктора філософії, а саме вимогам пунктів 9, 10, 11 і 12 Порядку проведення експерименту з присудження ступеня доктора філософії, затвердженого постановою КМУ від 06.03.2019 р. №167, а її автор – Хвостіков Андрій Ігорович – заслуговує на присудження ступеня доктора філософії з галузі знань 29 «Міжнародні відносини» за спеціальністю 292 (056) «Міжнародні економічні відносини».

Офіційний опонент:

кандидат економічних наук,
доцент, професор кафедри агрологістики
і управління ланцюгами постачань
Харківського національного технічного
університету сільського господарства
імені Петра Василенка

А. В. Кобилянська

